

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРАВА І СВОБОДИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

GENERAL CHARACTERISTICS OF ADMINISTRATIVE RIGHTS WHICH RIGHTS AND FREEDOMS WITH DISABILITIES

Соболь Є.Ю.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Колобишко В.В.,

*аспірант кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
викладач відділення економіки та права
Кропивницького коледжу механізації сільського господарства*

Стаття присвячена аналізу понять «правопорушення», «адміністративне правопорушення», визначення їхнього змісту й ознак з метою виведення поняття «адміністративне правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю». На основі термінів, наданих законодавством про адміністративну відповідальність, авторськими колективами тлумачних та юридичних енциклопедичних словників, а також науковцями з теорії держави і права, адміністративного права й адміністративної деліктології, визначено перелік ознак адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю. Проаналізовано ознаки адміністративного правопорушення. Надано перелік обов'язкових ознак, якими має бути наділене адміністративне правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю. Користуючись нормами законодавства та науковими дослідженнями, встановлено основні критерії адміністративного правопорушення, яке посягає на права осіб з інвалідністю, як-от протиправність, винність, суспільна шкідливість, адміністративна караність. Наголошено на тому, що зазначені правопорушення можуть вчинятися здебільшого у формі дії й умисною винною, вчиняються лише спеціальним суб'єктом, визначеним законом. Зроблено помітку про те, що правопорушення, які посягають на права і свободи осіб з інвалідністю, мають обов'язкову ознаку – потерпілого – особу з інвалідністю. Особливістю адміністративних правопорушень, що посягають на права і свободи осіб з інвалідністю, є те, що їх більшість вчиняється у сфері доступності до різноманітних об'єктів суспільного життя. Вказана група правопорушень посягає на відносини, що забезпечують рівність усіх громадян держави незалежно від расової, національної, релігійної приналежності, політичних переконань та інших ознак, зокрема за станом здоров'я і ступенем втрати працездатності. Встановлено, що найбільша кількість правопорушень проти прав і свобод осіб з інвалідністю вчиняється шляхом відмови в розумному пристосуванні й універсальному дизайні. На підставі аналізу ознак адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю, визначено авторське бачення останнього.

Ключові слова: правопорушення, адміністративне правопорушення, ознаки адміністративного правопорушення, права і свободи осіб з інвалідністю, адміністративне правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю.

The article is devoted to the analysis of the concepts of "offense", "administrative offense", definition of their content and features in order to eliminate the concept of "administrative offense that infringes upon the rights and freedoms of persons with disabilities". The list of features of an administrative offense, which infringes the rights and freedoms of persons with disabilities, is determined on the basis of the terms provided by the legislation on administrative liability, the author's groups of interpretative and legal encyclopedic dictionaries, as well as the scholars on the theory of state and law, administrative law and administrative delictology. Analyzed signs of administrative offense. The list of obligatory signs, which possesses an administrative offense in infringing upon the rights and freedoms of persons with disabilities, is given. Using the norms of legislation and scientific research, the main criteria of an administrative offense, which infringes the rights of persons with disabilities, such as a sun law fullness, guilt, social harm, administrative punishment, are established. It is emphasized that the said offenses may be committed mainly in the form of action and intentional fault, committed only by a special subject determined by law. It is noted that offenses that infringe on the rights and freedoms of persons with disabilities have a mandatory sign – the victim – a person with a disability. The feature of administrative offenses that infringe on the rights and freedoms of persons with disabilities is that their vast majority is committed in the field of accessibility to various objects of public life. The specified group of offenses in fringes on relations ensuring the equality of all citizens of the state irrespective of racial, national, religious affiliation, political beliefs, and other signs, including the state of health and the degree of disability. It has been established that the greatest number of offenses against the rights and freedoms of persons with disabilities is committed through the refusal of reasonable accommodation and universal design. On the basis of analysis of the signs of an administrative offense, which infringes on the rights and freedoms of persons with disabilities, the author's vision of the latter is determined.

Key words: offenses, administrative offenses, signs of administrative offense, rights and freedoms of persons with disabilities, administrative violations that infringe on rights and freedoms of persons with disabilities.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції, Україна є демократичною, правовою державою. Людина, її права, свободи та законні інтереси оголошені вищою соціальною цінністю. Будучи однією з ознак правової держави, верховенство права означає, що в державі всі люди є рівними у своїх правах незалежно від статі, віку, раси, стану здоров'я, політичних, релігійних переконань та інших ознак, а визнання прав і свобод людини, їх дотримання та захист – головний обов'язок держави.

За даними статистики, в Україні налічується понад 2,6 млн осіб з інвалідністю, що становить 6% населення держави [1, с. 26]. Вказана категорія осіб через наявні бар'єри фізичного оточення нездатна повною мірою реалізувати гарантовані Конституцією права та свободи. Зазначені бар'єри виникають унаслідок недотримання законодавства, що регулює питання універсального дизайну та розумного пристосування різних сфер суспільного життя. Встановлення заходів адміністративної відповідальності за порушення прав і свобод осіб з інва-

лідністю, на нашу думку, могло б стати суттєвим чинником для усунення більшості перепон, з якими стикаються особи з інвалідністю під час реалізації своїх прав і законних інтересів. Розвинена правова система держави передбачає, що в ній має бути чітко визначено поняття, підстави та межі будь-якого з видів відповідальності. Керуючись положенням про те, що підставою для відповідальності є правопорушення, постає необхідність визначити поняття й ознаки адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю.

Стан дослідження. Теоретичним підґрунтям дослідження слугували наукові праці, у яких вивчалися поняття й ознаки адміністративного правопорушення (Ю. Битяк, О. Скакун, В. Зуй, В. Колпаков, В. Гордєєв, С. Петков, Є. Соболев, В. Авер'янов, С. Ківалов, Т. Коломоєць, О. Кузьменко й ін.).

Мета статті – проаналізувати чинне законодавство та наукові праці, на їх основі визначити поняття й ознаки адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи термін «правопорушення», необхідно зазначити, що його визначення дається у тлумачній і науковій літературі.

Автори «Великого тлумачного словника сучасної української мови» правопорушення розуміють як порушення норм поведінки, установлених законом чи іншим нормативно-правовим актом [2, с. 1102].

Юридична енциклопедична література містить визначення правопорушення як суспільно небезпечного або суспільно шкідливого діяння (дії або бездіяльності), яке порушує норму права [3, с. 696].

Більш широке тлумачення пропонує О. Скакун: правопорушення – це суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, за яке передбачена юридична відповідальність у чинному законодавстві [4, с. 598].

А. Іванський, досліджуючи аспекти фінансово-правової відповідальності, доходить висновку, що правопорушення – це суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія або бездіяльність), протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта (фізичної чи юридичної особи), яке зазіхає на інтереси особистості, держави та суспільства загалом, що охороняються законом, і за яке встановлена юридична відповідальність [5, с. 134].

Що стосується поняття «адміністративне правопорушення», то автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс», керуючись законом (Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Митний кодекс України), визначають: адміністративне правопорушення (проступок) – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на важливі для суспільства відносини, що охороняються нормами адміністративного права, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6, с. 285].

Розглядаючи законодавче визначення адміністративного правопорушення, наведене у ст. 9 КУпАП, необхідно зазначити, що під адміністративним правопорушенням (проступком) розуміють протиправну, винну (умисна або необережна) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [7].

Керуючись законодавчим визначенням терміна «адміністративне правопорушення», його науковими тлумаченнями, маємо можливість визначити, що правопорушення, яке посягає на права і свободи осіб з інвалідністю, має бути наділене такими ознаками, як:

- особливий об'єкт посягання;
- суспільна шкідливість (небезпека);
- діяння;
- протиправність,

- винність;
- деліктоздатний суб'єкт;
- адміністративна караність.

Об'єкт посягання адміністративного правопорушення проти прав і свобод осіб з інвалідністю можна розділити на такі складники:

1. Права і свободи осіб з інвалідністю.

Права осіб з інвалідністю – це закріплені й охоронювані в міжнародно-правових і національних законодавчих актах загальні та рівні для всіх членів суспільства положення щодо міри можливої поведінки осіб з інвалідністю, які являють суб'єктивну можливість кожної із вказаної категорії осіб незалежно від походження, характеру і серйозності їхніх каліцтв або вад активно діяти певним чином і вимагати визначених дій від інших суб'єктів (громадян, держави в особі органів державної влади й управління, місцевого самоврядування) з метою реалізації, забезпечення та захисту своїх можливостей від неправомірних зазіхань.

Свободи осіб з інвалідністю – це можливість інваліда самостійно обирати той чи інший варіант поведінки, без втручання держави та громадськості, з метою реалізації наданих особі з інвалідністю прав та законних інтересів, за умови, що такими діями не порушуються права інших [8, с. 124–130].

2. Особливий потерпілий – особа з інвалідністю.

3. Установлений законом порядок реалізації і захисту прав і свобод зазначеної категорії осіб.

Досить широкі дискусії ведуться на даний час щодо такої ознаки адміністративного правопорушення, як суспільна шкідливість (небезпека). Одна група науковців вважають, що всі правопорушення є небезпечними, інші вважають, що небезпечними є тільки злочини, адміністративні ж правопорушення – суспільно шкідливі, представники третьої групи вважають, що злочини й адміністративні правопорушення різняться лише ступенем суспільної небезпеки.

На наш погляд, адміністративні правопорушення, що посягають на права і свободи осіб з інвалідністю, несуть у собі потенційну загрозу завдання реальної шкоди суспільним відносинам, що становлять об'єкт посягання: права та свободи осіб з інвалідністю, їх реалізація, гарантії та захист. Тому необхідно зазначити, що адміністративні правопорушення, що посягають на права та свободи осіб з інвалідністю, наділені певним ступенем суспільної небезпечності, адже їх учинення перешкоджає реалізації конституційних прав вказаної категорії осіб.

Ознакою будь-якого правопорушення, зокрема й адміністративного, є діяння. Більшість учених доходять висновку, що правопорушенням є не думки, наміри або переконання, а їх конкретне вираження у формі дії (активна суспільно шкідлива поведінка) або бездіяльності (пасивна суспільно шкідлива поведінка). На нашу думку, більшість адміністративних правопорушень, що посягають на права і свободи осіб з інвалідністю, вчиняються саме у формі бездіяльності. Адже суб'єкти свідомо не виконують приписів нормативно-правових актів, які регулюють питання універсального дизайну, розумного пристосування, забезпечення доступності для вказаної категорії осіб. Як дія, так і бездіяльність повинні мати свідомий та вольовий характер, що передбачає відсутність впливу сторонніх об'єктивних обставин на діяння суб'єкта. Так, відповідно до ст. 17 КУпАП, особа, яка діяла у стані крайньої необхідності або необхідної оборони, не підлягає адміністративній відповідальності. Не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану [7].

Наступною ознакою адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю,

є протиправність – те, що суперечить праву. Завжди означає порушення певної норми права. Особливістю адміністративного правопорушення загалом є те, що його протиправність полягає в порушенні норм не тільки адміністративного законодавства, а й низки інших галузей права, зокрема антидискримінаційного, законодавства, що регулює питання універсального дизайну, розумного пристосування та доступності товарів, робіт і послуг (житлово-будівельне, цивільне, транспортне, освітнє тощо). Протиправність також має охоплювати і те, що діяння має бути передбачене законом як адміністративне правопорушення.

Аналізуючи норми чинного КУпАП, можна зробити висновок, що адміністративні правопорушення, які посягають на права і свободи осіб з інвалідністю, у ньому не систематизовані, зазначені в різних розділах. Крім того, диспозиції статей, що передбачають відповідальність за порушення прав осіб з інвалідністю, є здебільшого бланкетними. Тому для з'ясування ознак адміністративного правопорушення необхідно звертатися до актів житлового, будівельного, транспортного, освітнього, трудового законодавства, законодавства про охорону здоров'я й інших.

Винність як ознака адміністративного правопорушення виражає внутрішнє ставлення суб'єкта до прав і свобод осіб з інвалідністю як об'єкта адміністративно-правової охорони. Ставлення до своєї дії чи бездіяльності та її суспільно шкідливих наслідків виражається умислом або необережністю. Враховуючи особливість правового регулювання (наприклад, ДБН В.2.2–17:2006 «Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення» встановлює обов'язкові для виконання приписи, невиконання яких призводить до адміністративної відповідальності), охорони і забезпечення прав осіб з інвалідністю, зазначені правопорушення можуть вчинятися тільки з умисною формою вини, за якої особа розуміє шкідливий характер своїх дій і бажає їх учинити. Водночас особа може керуватися будь-якими мотивами (корисливі, особистої неприязні тощо).

Що стосується суб'єкта адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю, то, керуючись законом, можна визначити таке:

– ним може бути як фізична, так і юридична особа (водій автотранспортного засобу, юридична особа, що надає послуги з перевезення пасажирів, фізична особа-підприємець, юридична особа, що займається будівництвом тощо);

– деліктоздатність суб'єкта – здатність нести відповідальність за вчинене адміністративне правопорушення. Будучи складовим елементом адміністративної дієздатності, визначає можливість притягнення особи до адміністративної відповідальності. Для фізичних осіб визначається моментом досягнення певного віку, для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – моментом державної реєстрації та внесення відомостей до відповідного реєстру.

Адміністративна караність проступку виражається в тому, що за його вчинення законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна караність означає можливість застосування до порушника адміністративного стягнення, хоча реально воно може й не накладатися (наприклад, у разі звільнення від адміністративної відповідальності) [6, с. 286].

Необхідно зазначити, що нами названо основні й обов'язкові ознаки адміністративного правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю. Відсутність хоча б однієї з них означає відсутність правопорушення загалом.

Висновки. Враховуючи ознаки дефініції «правопорушення», «адміністративне правопорушення», надані законодавством та науковими дослідженнями поняття адміністративного проступку, нам надається змога надати авторське визначення терміна «адміністративне правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю».

Отже, адміністративне правопорушення, що посягає на права і свободи осіб з інвалідністю, – це суспільно шкідливе, умисне, протиправне діяння (дія або бездіяльність), учинене деліктоздатним суб'єктом, що посягає на суспільні відносини у сфері реалізації особами з інвалідністю наданих і гарантованих державою прав і свобод у сфері доступності, забезпечення універсального дизайну розумного пристосування товарів, робіт і послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права людей з інвалідністю в умовах збройного конфлікту на сході України : аналітичний звіт Української Гельсінської спілки з прав людини / за заг. ред. А. Бущенко. Київ : Румес, 2016. 126 с. URL: helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/People-with-disability-and-army-conflict-in-Eastern-Ukraine.pdf.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови, з дод., доповн., CD / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 992 с.
4. Скакун О. Теорія держави і права: енциклопедичний курс : підручник. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Харків : Еспада, 2009. 747 с.
5. Іванський А. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2009. 479 с.
6. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько та ін. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 446 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
8. Колобишко В. Права та свободи інвалідів, як об'єкт адміністративно правової охорони. *Наукові записки. Серія «Право»* / ред. кол. : Є. Соболь та ін. Вип. 2. Спецвипуск. Кропивницький : ТОВ «Полімед-Сервіс», 2017. 199 с.